

морально-психологічний клімат у колективі, а кожен десятий зауважує байдужість керівництва. Чимало педагогів відзначають, що якісна підготовка до уроків забирає дуже багато часу.

До чинників, що сприяють професійній самореалізації, більшість респондентів віднесла повагу і визнання в колективі. Також чимало педагогів відзначили позитивний приклад колег і високий рівень методичної роботи в закладі. Загалом педагоги більше задоволені, ніж не задоволені своєю професійною діяльністю (відповідно 85,5% і 14,5%), рівнем свого професіоналізму (відповідно 92,1% і 7,9%) і своїм кар'єрним зростанням (відповідно 89,5% і 10,5%). Тому більшість педагогів наголошує на переважаючі позитивні емоції, які виникають, коли вони рефлексують щодо власного професійного розвитку. Лише кожен шостий відчуває невпевненість, кожен п'ятнадцятий – тривожність і дратівливість (6,6%). Окремі респонденти (2,6%) проявляють байдужість до свого професійного розвитку.

Підсумовуючи, зазначимо, що переважна більшість вчителів позитивно оцінює процес свого професійного самоздійснення, вказуючи на ряд переваг педагогічної діяльності і налаштовані конструктивно на подальший професійний розвиток і самореалізацію. Водночас подальшого дослідження потребує визначення шляхів усунення бар'єрів, що заважають повноцінній професійній самореалізації педагогів.

Література

1. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в XXI столітті. *Рідна школа*. Київ, 2003. № 6. С. 6–9.
2. Карпинский К. В. Психология профессиональной успешности: моногр. /К. В. Карпинский, Т. В. Гижук. Гродно: ГрГУ, 2017. 169 с.
3. Концепція «Нової української школи». URL: <https://drive.google.com>
4. Мачинська Н. Акмеологічна модель сучасного педагога. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. Кропивницький, 2015. Вип. 135. С. 12–15.
5. Пелагейченко В. Ключові компоненти компетентності вчителя. URL: <https://osvita.ua/school/method/9170/>

ks. dr hab. **Władysław Kądziołka**

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

DIALOG EDUKACYJNY W TROSCE O PRZYSZŁOŚĆ MŁODYCH POKOLEŃ

Kiedy mówisz, powtarzasz jedynie to, co już wiesz.
Gdy zaś słuchasz, masz szansę nauczyć się czegoś nowego”

Dalai Lama

Wprowadzenie

Przemiany, które dokonały się w ostatnich latach w sferze polityki, gospodarki, a przede wszystkim w społeczno-kulturowej oraz mediów, spowodowały szereg zmian w systemie wartości, mentalności, postaw i motywów całego społeczeństwa. Jan Paweł II, mówiąc o szkole, zwrócił szczególną uwagę na rolę i znaczeni dialogu i

relacji interpersonalnych pomiędzy uczniami a nauczycielami. Zaapelował do wszystkich pedagogów, by owe relacje uczynili przedmiotem szczególnej troski, gdyż jest to jeden z najważniejszych problemów, z jakim przyjdzie się zmierzyć szkole XXI wieku [1].

W procesie przemian istotną rolę do spełnienia ma edukacja. Uległy bowiem dezaktualizacji tradycyjne systemy wartości, coraz częściej obserwujemy brak autorytetów i różne zjawiska patologiczne, a efektem tego jest brutalizacja codziennego życia oraz coraz powszechniejsza agresja, zwłaszcza w szkole.

Trud dialog

Dialog stanowi taką formę komunikacji, której należy uczyć w szkole. Jest to wielkie i odpowiedzialne zadanie, które na wszystkich szczeblach edukacji, nie wyłączając studiów wyższych, winno się mieć na uwadze. Sztukę dialogu może zaistnieć w toku nauczania wszystkich przedmiotów, a realizowana konsekwentnie i solidarnie przez wszystkich nauczycieli może wykształcić u wychowanków taką umiejętność prowadzenia rozmowy, która będzie stanowić przykład dla wielu dorosłych.

J. Tarnowski wyróżnia trzy aspekty dialogu: 1. Dialog jako metoda (sposób) komunikacji, poprzez którą podmioty dążą do wzajemnego rozumienia, zbliżenia się i działania (w miarę możliwości). 2. Dialog jako proces, który zachodzi wtedy, gdy chociażby jeden z elementów zawartych w metodzie został urzeczywistniony. Proces dialogowy może się zatem zacząć od któregośkolwiek z elementów: poznawczego (rozumienie), emocjonalnego (zbliżenie się) lub prakseologicznego (współdziałanie) i stopniowo zmierzać (lub nie) do zajęcia pozostałych sfer. 3. Dialog jako postawa gotowości do otwierania się na zrozumienie, zbliżenie się i współdziałanie (w miarę możliwości) w stosunku do całej rzeczywistości [2, s. 121].

Dialog edukacyjny

Dialog edukacyjny nie jest zjawiskiem nowym, ale w odniesieniu do edukacji otwiera nową perspektywę poznawczą. Oznacza nową formę nauczania – uczenia się, w której występują relacje partnerskie między uczniem a nauczycielem [3, s. 133}. Znajdują się one na jednej płaszczyźnie komunikowania się, jako podmioty procesu edukacyjnego [4, s. 32].

Przygotowanie uczniów do dialogu staje się koniecznością związaną nierozdzielnie z procesem kształcenia dzieci i młodzieży. Uczenie negocjowania, stawiania pytań, kultury dyskusji, obrony swoich racji, szanowania poglądów drugiej osoby, daje wielkie horyzonty w życiu dorosłym.

Źródłosłów pojęcia wywodzi się z języka greckiego, *dialektos* – „sposób mówienia”, *dialogos* – „rozmowa między osobami”. A zatem dialog jest przeciwieństwem monologu (od greckiego słowa *monologos*), terminu określającego osobę mówiącą do siebie, rozmawiającą ze sobą [5, s. 42]. A zatem dialog jest ideą przewodnią wychowania, jedną z metod wychowania, formą wymiany myśli pomiędzy wychowującym a wychowywanym, sprzyjającą aktywnemu uczestnictwu wychowanka w procesie kształcenia i wychowania [6, s. 13].

Dialog jest tą formą egzystencji człowieka, która pozwala mu na odkrycie siebie jako istoty wspólnotowej [7, s. 88], ponieważ zachodzi on w sferze *między* Ja – Ty, Ty – Ja, którą charakteryzuje: a) wyłączość dwóch osób spotykających się

w celu wymiany myśli, poglądów); b) otwartość na innego, na jego obecność rzeczywistą; c) dwustronność pozycji, roli; d) jedność aktywności i pasywności uczestników spotkania, wymianę tych pozycji; e) bezpośredniość czyli brak sugestii zewnętrznych, ustaleń, uznanie dla różnicy zdań, oczekiwań [8, s. 42-45].

Dialog to szczególna rozmowa, w której nie uzgodniono wcześniej wkładu jej uczestników. To rozmowa w pełni spontaniczna, w której każdy mówi bezpośrednio do partnera i prowokuje jego odpowiedź, nie dającą się wcześniej przewidzieć ani ustalić [9, s. 91]. Dialog jest swoistą nauką rozwijająca się we wzajemnym zaskakiwaniu się, tak jak nie nawykowy, prawdziwy i szczery uścisk. Dialog to nie tylko przekazywanie wiadomości i bierne jej odsłuchiwanie, ale polega on na wzajemnym poszukiwaniu prawdy, uzyskiwaniu informacji zwrotnej, pełnej akceptacji siebie i obustronnego zaangażowania [10, s. 122].

Proces kształcenia

Według Z. Matulka w procesie kształcenia komunikacja między partnerami dialogu odbywa się poprzez informacje, które stanowią komunikaty interaktywnej wymiany zdań. Zdania te mogą spełniać następujące funkcje:

1. Opisywać rzeczywistości, a więc zawierać wiedzę o tym, co jest i jak jest.
2. Ocena tej wiedzy, czyli sądy oceniające i wartościujące według określonych kryteriów.
3. Wskazywania, jak posiadaną wiedzę zastosować w praktycznym działaniu, aby osiągnąć zakładane cele.
4. Nawiązywania i podtrzymywania kontaktów między nauczycielem a uczniami, w celu wzajemnego zbliżenia, tworzenia atmosfery sympatii i zaufania [4, s. 34].

Źródłem dla podmiotowości nauczyciela i ucznia jest dobrze zorganizowany proces kształcenia, a przede wszystkim określenie i przestrzeganie warunków, w jakich nie może być hamowana aktywności uczniów. Jest ona najsilniejszym czynnikiem ich rozwoju [11, s. 5].

Realizacja

Dialog edukacyjny w procesie kształcenia ma do spełnienia wiele bardzo istotnych zadań, między innymi: • uczy kultury rozmowy; • wyzwala wiarę w znalezienie odpowiedzi na nurtujące problemy; • mobilizuje do zadawania pytań, • uczy współpartnerstwa i współdziałania w grupie oraz odpowiedzialności za słowo, • wyzwala niepokój intelektualny, • pozwala urzeczywistnić sprzężenie zwrotne pomiędzy nauczycielem a uczniem, • pozwala pełniej poznać osobowość drugiego człowieka, wytwarza więzi społeczne w zespole [12, s. 6].

Rola nauczyciela w procesie dialogu edukacyjnego to doprowadzenie ucznia do prawdy, która jest obecnie tak istotna i tak znacząca. W odkrywaniu prawdy szczególną rolę pełnią następujące zasady: • wstępne uznanie, wstępne zaakceptowanie, że moi adwersarze mogą mieć choć odrobinę racji; • inspirowanie uczniów do zadawania pytań związanych z omawianym zagadnieniem; • poszukiwanie odpowiedzi na postawione pytania poprzez formułowanie hipotez roboczych; • analizowanie hipotez z równoprawną ich obroną i krytyką; • wnikliwe uzasadnianie racji; • wiarygodność w ich uzasadnianiu [12, s. 19].

W realizacji dialogu edukacyjnego uwzględnia się aspekt dydaktyczny, który ma na celu: • rozwój intelektualny uczniów; • przyswajanie wiedzy; • poznanie i wybór nowych wartości; • przeżywanie w kontaktach międzyludzkich; • kształtowanie motywacji; • wzbogacanie uczniów o nowe doświadczenia; • rozbudzanie ciekawości intelektualnej.

Natomiast wymiar etyczny dialogu oznacza odpowiedzialność obu partnerów dialogu za realizację celów kształcenia. Nauczyciel odpowiedzialny jest: • za realizację celów dydaktyczno – wychowawczych; • za prawdziwość treści przekazywanej wiedzy; • za jej zgodność z obiektywną prawdą naukową; • za etyczne i moralne wartości tkwiące w tej wiedzy. Uczniowie zaś ponoszą odpowiedzialność: • za stosunek do uczenia się i przekazywanej im wiedzy i wartości, • za postawy i zachowania w procesie nauczania – uczenia się.

Wnioski

Dobry i lubiany nauczyciel to osoba posiadająca talent i predyspozycje pedagogiczne, bogactwo osobowości oraz charakter. L. Bandury podkreśla, że wychowawca nie musi być dla uczniów wzorem do naśladowania, ale może być przykładem jako człowiek poszukujący, stale uzupełniający swe wykształcenie i umiejętności, jako człowiek współdziałający, jako człowiek stawiający sobie cele ponadindywidualne, służący określonej idei [13, s. 824].

Dobry wychowawca powinien posiadać cechy godne swego stanowiska, takie jak: • takt pedagogiczny; • demokratyczny sposób postępowania; • zgodność swojego postępowania z głoszonymi ideami; • obiektywne kryteria oceny; • zrównoważenie emocjonalne; • sprawiedliwość; • życzliwość; • mądrość życiowa; • głęboka wiedza; • zdolność do empatii; • wyrozumiałość oraz wrażliwość pedagogiczna, respektowanie innych i dbałość o informację zwrotną [14, s. 69].

Dobry nauczyciel – wychowawca powinien znać potrzeby i cele swej grupy, zauważać różnice indywidualne między uczniami z zakresu cech fizycznych i psychicznych, powinien być koordynatorem oraz przewodnikiem dla swych podopiecznych. Nie może on dzielić klasy na gorszych i lepszych, jednak gdy zauważa w uczniach odstępstwa czy to w stronę wybitności, czy też nienadążanie za programem, powinien zareagować w taki sposób, aby nie wzbudzić w dziecku niepotrzebnych stresów, a przede wszystkim, aby ze względu na swą „odmienność” nie był on odrzucony przez klasę [15, s. 75].

Na zakończenie tych rozważań należy z uwagą odnieść się do podjęcia w szerszym zakresie badań tej bardzo złożonej, ale jednocześnie jakże aktualnej problematyki. Rezultaty badań mogą wzbogacić dotychczasową wiedzę o wpływie dialogu edukacyjnego na poziom wykształcenia i systemu wartości dzieci.

Bibliografia

- [1] Jan Paweł II, *Wypowiedz o szkole*, Letnia rezydencja Castel Gandolfo 19 września 2002 roku.
- [2] J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu*, [w:] *Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, B. Śliwerski (red.), Kraków 1992.
- [3] A. Kotusiewicz, *Dialog i monolog – dwie postawy nauczyciela wobec podmiotu wychowania*, [w:] *Kreatorzy dialogu edukacyjnego*, A. Karpińska (red.) Białystok 2002.

- [4] Z. Matulka, *Wielofunkcyjność informacji w dialogu pedagogicznym*, [w:] *Uczestnicy procesu dydaktycznego*, J. Pólturzycki, E. A. Wesołowska (red.), Toruń 1994.
- [5] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1989.
- [6] J. Rutkowiak, *O dialogu edukacyjnym. Rusztowanie kategorialne*, [w:] *Pytanie, dialog, wychowanie*, Tegoż, Warszawa 1992.
- [7] L. Feuerbach, *Zasady filozofii przyszłości. Wybór pism*, T. 2, tł. K. Krzemieniowa, M. Skwieciński. Warszawa 1988.
- [8] W. Kądziołka, *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Kraków 2012.
- [9] M. Buber, *Problem człowieka*, tłum. J. Doktor, Warszawa 1993.
- [10] J. Wal, *Vademecum dialogu*, Kraków 1998.
- [11] K. Denek, *Podmiotowość w procesie kształcenia*, „Wychowanie na Co Dzień” 10-11 (2003).
- [12] M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu*, Kraków 2005.
- [13] L. Bandura, *Talent pedagogiczny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, W. Pomykało (red.) Warszawa 1993.
- [14] M. Przetacznikowa, *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 1981.
- [15] J. Zieliński, *Edukacja poprzez dialog pedagogiczny*, „Chowanna” 2(2007).

УДК 373.091.12.011.3-051:005.336.2

Кікінежді О. М.

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
okiki77777@gmail.com

Шульга І. М.

кандидат педагогічних наук,
методист інклюзивно-ресурсного центру,
викладач кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка
ira.shulha@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЕГАЛІТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Пріоритетним завданням реформування національної освітньої системи, згідно з міжнародними стандартами якості життя та освіти, є виховання егалітарної особистості майбутнього педагога (Закон України «Про освіту» (ред. від 07.09.17), Концепція Нової української школи, Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021»), що актуалізує проблему психолого-педагогічного супроводу студентів у